

המזכירים המדעיים האדונים איתן, אסטרחן, דותן, מדן, מנצור.
הצטדקו על היעדרם: הגב' גרבל והאדונים אורבך, מלצר, קוטשר.

סדרהיום: א. דברים לזכר שלמה שפאן ז"ל

ב. אישור זיכרון הדברים מישיבה מ"ו

ג. אישור מונחי יסוד ומונחים כלליים בטכניקה

ד. הרצאת החבר ח"א גינזברג "זוטות למילון המקרא".

א. הא' סדן קורא דברים

לזכר שלמה שפאן ז"ל

כבוד היושב ראש, כב' גב' רחל שפאן, מורי ורבותי,

פטירתו של חברנו שלמה שפאן עושה רושם — עדים מאות המלווים, שהלכו ביום הגשמים אחרי ארוננו; עדים מאות המוקירים, שהתכנסו לאזכרת השלושים; עדים עשרות דברי המספד וההערכה, המתפרסמים והולכים בעיתונים ובכתבי עת, והמגלים בו, בחברנו הנפטר, צדדים שונים של שבח ונוי, כשהצד השווה בדבריהם הוא האבל על חייו, שנקפדו בעצם שטפם, ועל פועלו, שנקצץ בעצם תנופתו. אבל לא כהרגשת הרבים, שהכירו אותו בגילוי, בייחוד בינו לבין רשות הרבים, היא הרגשת המעטים, שהכירו אותו בעילומו, בייחוד בינו לבין רשות לבו; ראשונים, מכריו הרחוקים מעט, שמעו אותו מעל בימת המרצה, דוכן המורה, שולחן המסיבה, גל הראדי, וגראה להם מעורב בעשיות הרבה, עינו מנוצצה ושוחקת, פניו מאירות ומסבירות, דיבורו טוב ומיטיב, כל־כולו נדיבות שופעת, תנופה נמרצת, כזיווג של בריות גופא ונהורא מעליא, ובשמעם על אחריתו, הייתה להם כעלילה קצרה של סערות חזק, העוקרת אדם־אילן חסון בכוחו ורוחו והופכתו על פניו, ושעל כן ניתן בהלווייתו לשמוע אמירת פתיעה של חבר: אך אתמול ישב עמנו בישיבה; או אמירת תהייה של תלמיד: רק שלשום שמענו שיעורו, אבל אחרונים, מכריו הקרובים הרבה, ראו ושמעו אותו גם הם בכל אותה שפעת העשייה ומריצותה, אך גם ידעו, כי הזיווג של בריות גופא ונהורא מעליא אינו זיווג, שכן נתקימה אך מחציתו האחרונה; שכן כתריסר שנים, אם לא יותר, עשה האיש מה שעשה מתוך מלחמת תמיד בלבו אשר מרד עליו וחזר ומרד עליו, עד שעצם חייו היו שרויים בסכנת־תמיד, ונמצאת אחריתו כאחרית עלילת ארוכה של סערות פנים, העוקרת אדם־אילן חסון ברוחו ומחולחל בכוחו והופכתו על פניו. כמותו כחבריו הקרובים ידעו, כי אימת האחרית תלויה עליו יום יום, שעה שעה, אך הוא התגרה בה ברוב עשייה, והם לא ידעו, אם לעודדו במרוצת פעילותו או לרפותו, ובייחוד בבוא מוסדות ואישים להטיל עליו משימות ותפקידים, על פי הכלל, שכל העומס מעמיסין לו, אולם גם הוא גם הם ידעו, כי היא מלחמה בכוחות שאינם שווים, והיו חרדים לו עד רפות כוחו ואיגנו. חבריו הקרובים, שראו אותו בינו לבין לבו המורד עליו, שמעו לפעמים אנחתו, אנחת לב דווי; אך ידעו, כי לא ייכנע, ולא בכדי נראה לו הכלל, שהיה משננו: Frangar, non flectar; וכדי להבליע את הלעז בנעימה, היה מוסיף: אנו בני פודוליה.

לא אדע, האמנם ניתן לקבוע במדוקדק טיפולוגיה של בני פודוליה, גם אם ידעתי את איש פודוליה שונה משכניו מפנים לגבול — וההלן מזה ובסרביה מזה, ומחוץ לגבול — גליציה; אבל אם ניתן לדון על פי האישים הבולטים, שפרובינציה זו העמידה לנו בשני דור אחרונים — החל ממ"י ברדיצ'בסקי וא"ד גורדון, דרך יוסף אהרונוביץ ואליעזר שטיינמן, וכלה ביצחק שנהר, הריהם מצוינים בהרכב מזור של קדרות ונהרה, חומר וקלות. לא יקשה למצוא בהרכב הזה בדמותו ותכונתו של שלמה שפאן, ודברינו על גילוי שנהרה ברשות הרבים

ועילומו שנראה ברשות המעטים כבר הרמיו על כך. ודייה הקבלה בין דיוקנו הגלוי, כדרך שהיא לנו פה ושם, בזימונינו פנים אל פנים, ובין דיוקנו הסמוי, כדרך שהוא מבליח מצרור סיפוריו "בדרך מבית המחזה", אבל הנגלות לנו, והנסתרות לו ולגפשו.

ואם לנגלות — הרי דרכו בחיים לפנינו: כבני גילו ודורו נמשך, מילדותו ממש, לרוח ההתנערות שבעם על יסודה המשולש: ציונות, ארץ־ישראליות, עבריות. מגודל לאורו ובאורו של המולד החדש אשר לספרותנו, שעיקרו בקניין חדש של עולם ונפש בכוחה המחודש של לשוננו, ראה עצמו מתחילתו, אם במבורר אם במעומעם, חוליה במעשה הקניין הזה, ושעל כן מותר לומר, כי בין ידע בין לא ידע תחילה, נועדה לו במערכה הזאת תעודה מיוחדת. הרי מה שעשה היה כהתקנה לכך. אברך משכיל, יודע ספרות ומבחין שירה נצטרף, בהבריחו את הגבול ובבואו לגליציה, לחבורת המורים, שיצאו לכבוש את פולין ללשון העברית והוראתה, ובא עמאם ובתוכם לשמש מורה בנימנסיה האוטרקוויסטית בלודו, שהייתה תחרות קשה בינה ובין הגימנסיה העברית "יבנה" מטעם "תרבות", והוא, איש רוסיה, שלא ידע פולנית, היה כממילא כקונסול העבריות הגמורה. פדגוג־אמן היה. כשביקש לעלות, עיכבנו בידו, אך למזלו גרם לו פספורט־נאנסן שבידו צרות, שהחישו עלייתו. בארצנו הייתה דרכו לעין חרוד, ששימש בה בהוראה, אולם משנפתחה האוניברסיטה בירושלים, עבר אליה והיה בה מורה ותלמיד כאחת. על מה ברר לעצמו תלמוד הספרות העברית — לא קושיה היא; על מה ברר לעצמו תלמוד הלשון היוונית — קושיה היא. הוא עצמו תירצה דרך הלצה בכך, כי עוד בשבתו בין חבריו המורים, לידי גליציה וגידוליה, שלמדו לשונות קלאסיות, ביקש להשלים חסרונו. ראיתיו מקרוב בימי לימודו אלה, שהייתי מבקרו הרבה בביתו, שבו היו מתכנסים בעגולה כמה מחבריו ללימוד, ובכלל ויכוחיהם הערים אף ויכוחים בעניין תרגומה של קלאסיקה. מתוך הוויכוחים האלה הבנתי, כי ההלצה ההיא אין בה לפרנס פנייתו ללשון יוון, ולא עוד שעצם הפנייה הייתה מקופלת בה הכוונה לדרוש קניין ידיעתו הלכה למעשה, והוא מעשה תרגום, אם כי בא אך מקץ שנתיים. מדבריו למדתי, כי מעידו הפליא את יגיעתה של ספרותנו להרחיב גבולה על דרך תרגומן של יצירות המופת. כשם שהנער הפליא את ספרי "תורגמן" וקבצי "יפת", כך הפליא האברך את תכנית שטיבל ומעשיה, וביותר את תרגום הקלאסיקה. בחבורה ההיא, תלמידי פרופ' משה שוואבה, היו שחלמו כחלום הזה — אברהם שטרן, שנראה ככוכב עולה בשמי החקר, אך הניח את מערכי המדעיות המתונה ולקח עצמו לצד המדיניות הסוערת; מרדכי הק, צנא דמלא ספרי, שתרגם את ה"פואטיקה" לאריסטו, א"א אפשטיין־הלוי, שהעשירנו בכמה תרגומים, ואחרון אחרון שלמה שפאן. בוויכוחיהם תפס מקום הרבה עניין תרגום שירת הקלאסיקה, דרכה ודרכיה, וביחוד פתרון בעיות משקלה ומשקליה.

ויכוחים אלה, ברשות המעטים, תלמידי חכמים צעירים, היו כאבנים לכמה דברי חקר נחשבים ברשות הרבים — החל במחקרו המצוין של מרדכי הק "ניצני המשקל הטוני בשירה העברית", וכלה בשלוש הרצאותיו של שפאן בשלושת הכינוסים למדעי היהדות: א) "מבעיות הריתמוס והמשקל בשירה העברית החדשה", והיא מוקדשת לזכרו של מרדכי הק, ב) משקלים של טשרניחובסקי, ג) מגמות ריתמיות עם חילופי ההברה (מאשכנזית לספרדית) בשירה העברית החדשה. כאחד ממוקדי הוויכוחים הערים ההם, בראשית שנות השלושים, הייתה שאלת הנגינה שהעסיקה את הלבבות. הימים ימי מעברם של טובי משוררים מן הנגינה הקרויה מלעילית לנגינה הקרויה נכונה, והוא מעבר שסכנותיו נראו תחילה מרובות מסיכוייו. אמת, המעבר נמצא לו מעודד — ח"נ ביאליק, שהצטער בראשית שירתו על הנגינה המלעילית, כעדות מכתבו הידוע לרבניצקי; הוא עצמו החווה קידה קטנה לנגינה הנכונה בפזמונו "המכונית" ובתרגום שירו של ארלזורוב "במשכנות דלים", אבל נמצאו גם מתריעים על הקלקלה הצפונה במעבר — יעקב פיכמן דיבר בפירוש על בַּרְפִּיצייה העתידה לה לשירה

ולשונה עם המעבר הזה. אמת, נבואתו לא נתקיימה, והוא עצמו הפליא לימים במעברו, אך בימי הוויכוח ההם היו החששות, שנתחדדו בייחוד למראה ניסיונותיו של יעקב כהן, שכמה משיריו קיפחו עם המעבר מסגולות הרוך ונעשו כביכול מרשים. אך יותר מכל פעל חשש קיפוחה של מסורת שירה עשירה, כפי שנצברה ביציריהם של שלושת דורות שירה. שלמה שפאן התחבט באותה בעיה, וחיבטו נתפרנס משני מקורים. המקור האחד גלוי — כמורה בפועל ידע, עד מה קשה לקיים שתי נגינות, וההנחות של טשרניחובסקי שגם היוונית קיימה שתי נגינות, לא נתקבלו על דעתו; המקור האחר סמוי — כמתרגם-בכוח ראה כורח לנתק את המסורת של הנגינה המלעילית ולהמירה בנגינה נכונה, להיות נגינת הדיבור ונגינת הקריאה אחת. ואמנם, משיצא המתרגם שבו מן הכוח אל הפועל, דרש את ההלכה למעשה. ואותו ניתוק לא היה קל, בייחוד בראשית מסתו, בריאת ההקסאמטר הדאקטילי בנגינה הנכונה. הניתוק לא היה קל משום סביביו — דווקא הקסאמטר, או לפחות קירובו, היה ממיטב כיבושיה של הנגינה המלעילית — החל מוויזל בשירי תפארתו וכלה באידיליות של טשרניחובסקי. הניתוק לא היה קל משום עצמו — והקושי היה, כדברו, מראש עד רגל, דהיינו בראש הטור המחייב טעם בהברה הראשונה, ו בסוף הטור המחייב מלעיל, שני דברים שהם יקרי מציאות בלשוננו. אמת, בעית המלעיל נפתרה גם היא מוויזל בשירי תפארתו עד ביאליק בוויילהלם טל, אבל היא הנותנת: שגרתו של ראשון אפשר — אך לא כדאי — לחקותה, מקוריותו של אחרון כדאי — אך אי אפשר — לחקותה. ואמנם, מי שיתחקה במפורט על יגיעתו של שפאן לגבור על צמד הקשיים האלה, ויתעורר מתוך כך להתחקות על דרכו להתגבר על שארי קשיים, ילמד פרק גדול בשירה, בלשון, בטעם.

צבת ראשונה זו עמדה לו לעשות צבתות רבות ואחרות, ומתוך זיווג של ידיעת הלשון שממנה תרגם וידיעת הלשון שאליה תרגם, של חקר תולדות המשקלים בשירתנו בכל הדורות, נסתייע בכוח יצירה וכישרון לשון וסגולת הבחנה שבו, ונתן לה לספרותנו מחזורי תרגומי המצוינים, החל בהימנון אל דמטר (תרצ"ח), המוקדש לאלמה מאטר שלו, האוניברסיטה העברית, הימנון אל הרמס (תש"ב), ההימנונים ההומריים (תש"ו), יציאת מצרים ליחזקאל היווני (תש"ח), שירים הומריים (תשט"ז), מעשים וימים, תיאוגוניה, מגן הרקלס להיסודוס (תשט"ז), משלי איסופוס (תש"ך), שירת האלגיה היוונית העתיקה (תשכ"ב), אוצר בלום של שירה, שניתן בכלי לשוננו, כלים מתוקנים להפליא.

והמעייין המגולה הזה נתפרנס ממעייין מכוסה — שירתו ורוח שירתו שלו עצמו. אמנם, הוא הביא את שירתו בראייה לרשות הרבים — שיריו לא נקבצו ואף מסיפוריו לא פרסם אלא חמש נובלות בלבד. אבל מעיינו היה עשיר ממבועו, והרי מעודפו של מעיינו התפרנסו תרגומיו. חבל על איש-חמודות שאיננו וחבל על מעייין שירתו שנסתם, אבל מה שהנהיר זיוו של האיש ייצר בלב אוהביו הרבים, ומה שהקר מעיינו ישובב ברענותו נפשות עבריים כמהות שירה ושיר.

ב. זיכרון הדברים מישיבה מ"ו אושר פה אחד.

ג. הא' איתן: נשלחה לכל החברים הודעה למליאה על הדברים העומדים לאישור היום. מתוך הרשימה עומד לדיון רק מונח אחד, והוא הניסיון להחליף את המלה הלועזית ציקלוס (cyclus) במלה עברית. אין כאן התנגדות לשאילת מלים בין-לאומיות, אלא היו פקפוקים בנוגע לצורה העברית של המלה הלועזית הזאת, אם בצורתה הגרמנית בצד"י, או בצורה מקורית יוונית קיקלוס, או בצורה האנגלית שהיא השגורה בפי אנשי המקצוע היום — cycle. מחמת הפקפוק הזה בא הניסיון למצוא מלה עברית. ההצעה היא דור, ששורשה מביע גם

בלשונות אחרות הסתובבות, והיא נמצאת לדעת מפרשים אחרים גם במקרא (פְּדוּר), גם במשנה — דור, עיגול אחד בקליעת סלים. אף מדורה עניין של מעגל.

הא' לייבל: אני מבקש רשות לומר משהו בעניין שלא נכלל בחזור לדיון. הוצעה כאן הצורה סָבַב. מכל שורשי ע"ע יש במקרא רק רָטַט במשקל קָטַל, ויתר הסגוליים מגזרה זו באים במשקל קָטַל, קָטַט או קָטַל. אולי אפשר באין בררה אחרת להזדקק לצורה הסגולית המלאה. מכל מקום אין להרבות בכך ללא צורך. אם אנו אומרים צַל — צַלְלִים, טַל — טַלְלִים, אנו יכולים לומר כאן סָב — סָבְבִים. העירותי על כך, כי לא אוכל לאשר את הרשימה כולה, מבלי שיהא דיון בעניין זה.

הא' טוּר־סִינִי: המוכן אתה להסכים לקבוע את צורת המלה על משקל פֶּלַל וכד'?

הא' לייבל: אני מסכים לסָבַב. את שתי ההצעות ציקלוס ודור אני רואה כבלתי מעשיות.

מחזור הוא שם דבר כולל. לציון חלק אחד של המחזור נראה לי: חוּר.

הא' בן-חיים: מוצעים לנו לאישור גם מחזור גם מעגל וגם דור. מה הם ההבדלים? אולי

אפשר להסתפק במקובלים, בלי להוסיף אחרים. הרי גם בלועזית משמש שם אחד לעניינים אחדים.

הא' סלושץ: אני מסכים להצעת דור ומתנגד לחור.

הא' אירמאי: שפת הטכניקה והמדע חייבת להיות מדויקת וקצרה: לכל מונח צריך

להתאים מושג יחיד, ולכל מושג יש לייחד מונח אחד.

המושג, שלגביו הוצעו המלים דור, ציקלוס, מתייחס לסדרת אירועים, שבסופה שווים

התנאים לתנאים שבראשיתה. דבר זה אופייני לטכניקת הרדיו, אך הוא קיים גם בענפי פסיקה

אחרים. המלה היוונית קיקלוס פירושה מעגל. אך המלה מעגל תפוסה אצלנו להוראות הרבה,

כגון בגיאומטריה (Kreis, circle) ובחשמל (Kreis, circuit).

מסיבות היסטוריות יש באנגלית ובגרמנית מלים, שאין לתרגמן לעברית תמיד ע"י מלה

אחת, מפני שהן רבות-משמעויות. באנגלית קיימת אי-בהירות וכפילות זאת יותר מבכל שפה

אחרת. בולט בייחוד השוני שבין האנגלית הבריטית לאמריקנית, ובמילונים הבינלאומיים

נהוגה הבחנה זו זמן. למלה cycle יש עוד הוראה, המבוטאת גם ע"י המלה האנגלית

revolution; הכוונה לסיבוב מלא אחד של מנוע או גלגל של מאבחה. למושג זה נועד המונח

הקצר סָבַב (או סָבַב, כפי שהוצע כאן). למשך הזמן הדרוש לביצועו של ציקלוס אחד, למשל

לתנועת מטוטלת הלך וחזור, נועד המונח תקופה (באנגלית period). מקודם קראו לכך מחזור

המטוטלת, אך המלה מחזור מקובלת כבר בציבור בהוראה של תנועה או תהליך החוזרים

ונשנים בטבע, כגון: מחזור הדם, מחזור המים בטבע, באנגלית: cycle או circulation.

אולם דא עקא, שבמתימטיקה קיים מושג נוסף, circulation אף הוא, אך הוראתו אחרת

לגמרי: זהו אינטגרל של וקטור לאורך קו סגור. הואיל והוא נועד למדענים בלבד, מוצע כאן

הלעז צירקולציה. את המושג המובא לדיון היום — ציקלוס — לא נוכל לכנות באחד השמות

הקודמים: מעגל, תקופה, סבב, צירקולציה. המלה מחזור הייתה אולי מתאימה בדוחק, אך היא

תפוסה כבר להוראה של תהליך או תופעה החוזרים ונשנים בטבע, כאמור. נימוק נוסף נגדה

הוא, שעד כה שימשה גם בהוראת period, המתורגם כעת ע"י תקופה.

לכן אני רואה את החידוש דור כחידוש מוצלח, ומה גם שהוא מסתמך על מקורות הלשון,

ויתרונו הנוסף הוא קיצורו.

הא' פּרָץ: שאלת ציקלוס היא אחד הגילויים של שאלה עקרונית — יחסנו אל מלים בין-

לאומיות. ודאי, עלינו להחליף מלים זרות בעברית, אבל אל נגזים בכך לגבי מלים בין-לאומיות.

גם באומות אחרות היו שהגזימו בעקירת מלים זרות. אני סובר, שבמקרה זה עלינו לקבל את

המלה הבינלאומית ציקלוס. המלה דור אינה ידועה ברבים, ולא תהיה ברורה. יש להתחשב

בהרגל הבריות, כמובן במידת האפשרות, שאם לא כן, יהיו החלטותינו בבחינת "הלכה ואין מורין כן". למשל, יש החלטת האקדמיה על מצמד או מזוג ועד היום משתמשים ב"קלאטש". ואשר לשני מונחים, אם אפשר להסתפק במלה אחת, אל נקבע שניים. אולי נצטרך לדור במקום אחר.

הא' שירמן: במונחים מקצועיים, המשמשים רק במקצועות מיוחדים, רצוי להשתמש במלה הבינלאומית, ואין חשש, שיפגע הדבר בעברית. מטעמי צליל הייתי מעדיף את הצורה האנגלית סייקל, ולא היוונית.

הא' בן-נן: מתוך דבריו של הא' פרץ אפשר היה ללמוד, שהמלה קלאטש מובנת לכל השומע אותה, ובוודאי אין זה נכון. לפיכך אין הנמקתו לציקלוס נראית לי. אין אני פוריסט, אבל יש לנו מונחים לועזיים די, ואם יש הזדמנות לבחור במלה עברית נאה, מוטב. כשהצענו דור, ציקלוס, לא הייתה כוונתנו לשני מונחים, רק התכווננו לומר, שאין המונח הלועזי פסול לשימוש (הן לעולם אין אנו פוסלים את המונח הלועזי), אבל כשהנחנו את העברי במקום הראשון, הדגשנו, שרצוי להשתמש במונח העברי. העובדה, שהמלה דור אינה ידועה בקהל, אינה לגנותה, כי מלה שאינה ידועה טובה יותר למונח טכני, ואפשר ביתר קלות ליחד לה את המשמעות הרצויה, ומה גם שמצאנו מקורות, שהיא הולמת יפה את המטרה, שלשמה באה כאן. לעתים רחוקות מזדמן לנו למצוא תרגום מדויק ויפה בלא חידוש, ע"י מלה עברית ישנה, שלא זכתה להתפרסם. למה אפוא נעדיף את הלועזית? להצעת הא' לייבל בדבר סבב — לא נתנגד, ואפשר לקבל הצעה זו בלא דיון.

הא' טור-סיני: מה שנוגע לסבב — גם דעתי היא, שסבב יותר טוב, במיוחד שבאופן זה אין לשנות בין היחיד לצורת הרבים. לפי הרגשתי רגילים אנו להשתמש במשקל קטל בדרך כלל במלים מופשטות, ולא במלים שיש להן ריבוי. — לעניין דור — נדמה לי, שדור בעיקר צורה של מקור, שאיננה יפה ברבים. דוּרִים — אינו נראה לי. באין בררה אולי נצטרך לקבל דור, אבל מסופקני, אם נוצלו כל האפשרויות. נראה לי, שיש גם שורש אחד שיש להביאו בחשבון. הרי גם המלה מעגל משמשת במובן דרך. יש מלה אחרת מסלול, ומאותו שורש יש סליל, המציינת מושג של עיגול. ואולי אפשר: סלל, סללים. ויש בזה יתרון, שהמלה קרובה בצלצולה ל-cycle.

הא' איתן: הצורה סבב אושרה בישיבת המליאה שלפני האחרונה במונחי השחייה. אמנם אפשר להחליט כאן סבב, אבל צריך להיות ברור, אם השינוי חל גם על מונחי השחייה. בעניין דור אני מבקש, שאם לא תתקבל הצעת הוועדה, תידחה ההכרעה לישיבה הבאה, כי הצעה חדשה טעונה בירור עם אנשי מקצוע.

הא' אירמאי: בנוגע לשמות סגוליים מן הכפולים הרי ועד הלשון אישר 99, ובמקורות יש לנו: רטט, מלל, רקק, רנן, פקק ועוד. במלה סלל, שהציע הנשיא, הייתי מציע להשתמש לתרגום spin, שהוא מושג פיסיקלי מופשט. בנוגע לריבוי ע"מ דור — דוּרִים יש גם דור — דוּרִים, בור — בורִים ובול — בולִים. ועוד.

הא' ייבין: אני מתנגד לכפילות מונחים. או שנקיים את הלעזים, ונחליט על צורתה העברית, או שנחליט על מונח עברי. אינני סבור שדור מקשה. אמנם היא גם צורת מקור, אבל יש: שום, לוח, טור, גור וכיו"ב, שהם שמות-עצם מוחשיים. אינני רואה ברגע זה הצעה טובה יותר מדור. אין בזה כל דופי, והייתי מעדיף אותה, כי בציקלוס יש קושי בקביעת הצורה. הא' בן-חיים: אינני מתנגד להצעתו של הא' לייבל סבב, אבל אינני מבין משום מה סבב אסור. כלום רק דקדוק המקרא מחייב אותנו? האם אין נטייה בתולדות הלשון לבטל את הצורה המיוחדת של הנחים והכפולים ולהפוך אותן לצורות של שלמים? אומרים הנה ולא רק הני. אפשר לבחור כאן צורה אחרת, אבל לא משום פסילת המשקל הסגולי. בנוגע לדור

האקדמיה ללשון העברית - מוגו בוכויית יוצרים

שאלתי, אם יש צורך במלה נוספת. האנגלית עשירה, ובכל זאת בא cycle בשלושה ערכים ברשימתנו. יש שבועדות מוציאים מן המילון מלים משכבות שונות של הלשון — כגון דור וכדור — ומנסים לחלקן בין המונחים. שמענו כאן על עשרה מושגי cycle, ולא נוכל לפרנס בשלוננו כל אותם המושגים. דור מלה יפה, אבל השאלה היא, אם יש צורך בה. למה לא יבוא צירוף להבחנת המושגים? אינני מתנגד ל"ציקלוס".

הא' טור-סיני: מציע שהוועדה תדון בדבר עוד הפעם לאור הדעות השונות. הא' איתן: לדברי פרופ' בן-חיים — אותה שאלה שאלתי אני בוועדה. ברשימה חוזרת המלה האנגלית cycle במקומות אחדים, אבל על ידה יש גם מונחים אחרים. לכך סיבות היסטוריות. במשך התפתחות המקצועות נוצרו מונחים חדשים, המבחינים בין מושגים, אלא שלפעמים המונח הקודם, שנפרד לשניים, מוסיף לשמש את שני המושגים החדשים. כך מוצאים אנו במקום אחד ברשימה cycle, ובמקום אחר, מול חוזר גם cycle וגם circulation, ומול סבב — שלושה: cycle, period, revolution. רצוי שנשאף לברירת מלים לפי מושגים.

הא' לייבל: לדעתי, אם יש צורה מקראית קצרה, נאה ומקורית כמו סב — סבבים, אין צורך ללכת אחרי הצורה הסגולית המלאה. רק מתוך פוריות מדומה יש אומרים פֶּקֶק, רֶקֶק ולא פֶּקֶק.

הא' מלמד: מסורת הספרדים היא פֶּקֶק, רֶקֶק.

הא' לייבל: לטעמי זה מכניס לעברית צליל זר.

הא' טור-סיני: אני מציע, שנטיל על הוועדה לעיין עוד פעם בעניין דור. נדמה לי, שלא כל האפשרויות נוצלו.

בעד דיון נוסף בוועדה בעניין דור, ציקלוס הצביעו 11; נגד — 8.
הוחלט על דיון נוסף בוועדה בעניין דור,
ציקלוס.

הא' טור-סיני: שאלת סבב או סבב — היא שאלה דקדוקית.

הא' בן-חיים: כאן שאלה של טעם ולא שאלה של נימוק הגיוני או דקדוקי. לכן, מי שמצביע בעד סבב מביע רק את דעתו לעניין זה בלבד, ולא לעניין דקדוקי עקרוני.

בעד סבב — 14

בעד סבב — 5

נתקבל סבב.

בעד אישור רשימת מונחי יסוד ומונחים כלליים בטכניקה
הצביעו 18.

הרשימה אושרה (חוץ מן דור, ציקלוס)¹.

ד. הא' גינזברג מרצה על הנושא :

זוטות למילון המקרא

פרי — "נוף" או "ענפים".

שָׁרֵשׁ — "גזע העץ מן האדמה עד תחתית הנוף" (בדומה ל"עקר" בלשון חכמים).

פְּרִיָה — נסתעף; **גִּפְן פְּרִיָה** — "גפן רבת זמורות".

כל מקום שנאמר "פרי" אצל "שרש", אין פרי אלא נוף. יוצא מן הכלל לכאורה הושע ט, טז, אלא ששם מסתתר בתיבה משובשת "פרי" שני, והוא מקיים את הכלל. לשון הכתוב שם כפי שנשתמר בידנו: **הכה אפרים, שרשם יבש, פרי בל יעשון.** ותרגם יונתן: בית ישראל דמן לאילנא דיקלא שרשוהו מלרע ויבש נופיה מלעילא; נוב לא יעביד (כלומר, בית ישראל דומין לאילן שנשרפו שרשיו מלמטן ויבש נופו מלמעלן; תנובה לא יעשה)¹.

הרגיש המתרגם, שתחת "אפרים" העניין מבקש פרים (של "אפרים", שבפס' יא, יג, שדינו כלשון רבים בכל הפרשה). מה עשה? תרגם "אפרים" פעמיים, פעם כצורתו, ופעם כאלו נאמר פרים. (כיוצא בו, בבמד' כה, א תרגם יונתן "ויחל" פעמיים, פעם לשון תחילה ופעם לשון תחילול). ואילו אנו אין כל דרך לפנינו אלא הגהת "פרים" תחת "אפרים"². ובעקבות מתרגמנו אף אנו נבדיל בין "פרי" משוחזר זה ובין "פרי" שאחריו: הראשון נוף, והשני תנובה.

ולא כאן בלבד התרגום לנביאים מתרגם "פרי" שעל יד "שרש" — "נוף", אלא אף במל"ב יט, ל; ישע' לו, לא.

בשלושת מקומות אלו עמדו לו למתרגם מסיבות מיוחדות והצילוהו מטעות: בהושע ט, טו הרגיש, שאי אפשר לתרגם "פרי" לשון פירות שתי פעמים, ובמל"ב יט, ל; ישע' לו, לא, הבין, שאם ב"פלטת בית יהודה הנשארה" הכתוב מדבר, לגזע אילן קצוץ הוא מדמה אותה, שאינו שב לקדמתו, אלא אם כן משלים מה שנגדע מגזעו ועושה לו נוף חדש. אבל ברור, שנוף הוא הפרי, ולא פירות, אף בשאר זיווגי פרי — שורש, לומר בישע' יד, כט, ביה' יז, ט ובעמוס ב, ט, ובכתובת אשמנעור שו' 11—12 (אל יכן לם שרש למט ופר למעל = אל יהי להם שורש למטה ופרי למעלה). ולא עוד, אלא שבישע' ה, התקבולת כאילו מתקנת מעצמה ופרים תחת ופרחם (מקביל ל"שרשם"); ואף שם "פרי" שאצל "שרש" נוף הוא ולא פירות, שכן לשון הכתוב הזה כך הוא: **לכן כאכל קש לשון אש, וחשש להבה שרפה³, שרשם כמץ⁴ יהיה, ופרים⁵ כאבק יעלה;**

ואילו במלאכי ג, יט נאמר:

הנה היום בא בער כתנור; והיו כל זדים וכל עשה רשעה קש, ולהט אותם היום הבא... אשר לא ישאיר להם שרש וענף.

1 על פי המקור העברי וההיגיון והדקדוק נראה לתקן: דיקלא נופיה מלעילא ויבש שורשיה מלרע "שנשרף נופו מלמעלן ויבש שורשו מלמטן".
 2 נוסף על כך עלינו להעביר את כל פסוק טז ממקומו ולקבעו בין פס' יא וי"ב, כדעת אחרים. אבל אין אחד משני תיקונים אלו תלוי בחברו.
 3 כך פרלס, באנאלקטא, שורה שנייה, עמ' 47, על סמך ישע' מז, יד. אבל ראייה חזקה ממנה ישע' לג, יא—יב, שיש בו יותר לשונות משותפים עם ישע' ה, כד (ובתוכם "חשש", שאינו נמצא אלא בשניהם). ושהוא מעשה ידי אותו נביא. ישעיהו בן אמוץ.
 4 מפני תקבולת "אבק"; ראה ישע' כט, ה.
 5 כמוכה זה עתה.

וכשם שבמלאכי ג, יט בן זוגו של "שרש" — "ענף", כך באיוב יד, ט—י; יח, טז; כט, יט אין בן זוגו אלא "קציר", כלומר "גוף", ובישע' י, לג — יא, א אינו אלא "פארה", שאף היא אינה אלא "גוף".

על "פרי" שבויקרא כג, מ (בתקבולת ל"כפות" ו"ענף"; והקבל נחמ' ה, טו) וביחז' יט, יב, יד, שאינו אלא ענפים, עמד ארליך בשעתו, אלא שביקש לתקן שם לשון פארה. עכשיו שהוכחנו (למעלה), שאף "פר" שבכתובת אשמנעזר אינו אלא "גוף", ברור שתיקון זה מוטעה הוא (אבל שפירושו של ארליך משובח!).

ועכשיו, שאנו יודעים, ש"פרי" שאצל "שרש" גוף הוא, ברור ש"שרש" שאצל "פרי" או אצל "ענף", או אצל "פארה" כולל כל מה שאינו גוף; דבר זה בולט ביותר בכתובי הכיליון ישע' ה, כד; יחז' יז, ט; הושע ט, טז; עמוס ב, ט; איוב יח, טז. וכבר ראינו, שאין הוספת "שורש" במל"ב יט, ל; ישע' לו, לא אלא החלפת ראש הגזע שנכרת.

ועכשיו מובנה התקבולת גזע — שרש בישע' יא, א, או שרש — גזע באיוב ביד, ה. ומובן הפסוק ונצר משרשיו⁶ יפרה (ישע' יא, א); מה שלא היה, כל זמן שסבורים היינו, שהמדובר בשרשים שתחת פני האדמה, שאין נצרים יוצאים מהם.

ועוד למדנו ממקרא זה, שמשמעות הפעל פרה — "נסתעף". (וכנגדו השם פרי — "גוף"). ומכאן שאין "שרש פרה ראש ולענה" (דב' כט, יז) אלא "גזע שמסתעף לסעיפים (או שמשלח בדים) של ראש ולענה"⁷.

והגיעה השעה לתקן את הפירוש המוטעה של גפן פריה, שאינה אלא גפן רבת-זמרות (מה שכמובן אינו מונעה מלהיות אף רבת-פירות — בעתם). אמת זו בולטת ביותר ביחז' יט, י. אחת, שקשה להניח שיקדים הנביא "רבת-פירות" ל"רבת ענפים" בסולם יורד; והשנית, שכשם שאין הפירות עניין לפס' יב, יד (כפי שהרגישו ארליך ואחרים), כך אין שפע הפירות עניין לפס' י. כל תוכן השיר הוא: וגפן ענפים הרבה ובתוכם "מטה עוז אל שבט מושלים" (מקל גדול ראוי להיות שבט מלוכה), אבל סוף כל הענפים לכלות, ומטה העוז בתוכם. וכנראה הרגיש באלו, או במקצתם, המתרגם ליחז' יט, י. ומכאן אתה למד על "גפן פריה" שבישע' לב, יב; תה' קכח, ג⁸.

6 הריבוי כאן, ביחז' יז, ט ואיוב יח, טז מעשי ידי מעתיקים, שטעו וסברו, שבשרשים שבתוך האדמה הכתובים מדברים. ולא שיבשו אלא במקום שנוח היה לשבש: באיוב ד, ט לא הניחם הפועל "יזקין" לקרוא שרשיו, באיוב כט, יט לא הניחם הבינוני הפועל "פתוח" לקרוא שרשי, בישע' ה, כד עמד הפועל "יהיה" ל"שטן" לכל הרוצה ל"תקן" שרשיהם, ובהושע ט, טז — הפועל הפה. והנפרד "שרש" (מל"ב יט, ל; ישע' לו, לא) בכלל קשה לטעות בו.

7 אבל אין להסיק מכאן, ש"יפרח" שבאיוב יד, י משובש מן "יפרה". לפני שהאילן פורה עליו להפריח, כלומר לעשות פרחים, והם הפקעים שהנצרים פורים מהם.

8 בישע' יז, ו הווי גורם "בסעיפי הפורה". שאין פורה אלא פארה, שבישע' י, לג כ־50 כתבי־יד גורסים "פורה" תחת פארה שברוב ספרים.